

Η ΙΔΕΑ ΤΟΥ ΑΓΑΘΟΥ (του Βασίλη Κάλφα)

✘ Για την Ιδέα του αγαθού ο Πλάτων μιλά μόνο στην *Πολιτεία*. Εκεί παρουσιάζεται ως η ανώτατη ιεραρχικά Ιδέα και ως αιτία της ύπαρξης των άλλων Ιδεών. Στην τελευταία περίοδο της πλατωνικής φιλοσοφίας, στα λεγόμενα άγραφα πλατωνικά δόγματα, αντίστοιχο ρόλο επωμίζεται το Εν.

Σύμφωνα με την πλατωνική θεωρία των Ιδεών, πέρα από τη συνεχώς μεταβαλλόμενη αισθητή πραγματικότητα υπάρχουν κάποιες αυθύπαρκτες, αμετάβλητες και νοητές οντότητες, οι Ιδέες. Τα αντικείμενα του αισθητού κόσμου οφείλουν την ύπαρξή τους και την όποια αλήθεια τους στη σχέση τους με τις Ιδέες – στην πλατωνική ορολογία τα αισθητά “μετέχουν” στις Ιδέες και “μιμούνται” τις Ιδέες.

Οι κατ’ εξοχήν πλατωνικές Ιδέες είναι οι ηθικές αξίες: η οσιότητα, η ανδρεία, η σωφροσύνη, η δικαιοσύνη. Είναι μάλιστα πιθανό ότι ο Πλάτων συνέλαβε τις αμετάβλητες Ιδέες του ως απάντηση στον ηθικό σχετικισμό των Σοφιστών, που συμπυκνώνει την κυρίαρχη ηθική στάση των Αθηναίων στο τέλος του 5ου π.Χ. αιώνα. Είναι όμως όλες οι ηθικές αξίες εξίσου σημαντικές, είναι όλες οι Ιδέες ισότιμες; Ήδη στον πρώιμο Ευθύφρονα γίνεται αποδεκτή η υπόταξη της οσιότητας στη δικαιοσύνη: το όσιον είναι μέρος του δικαίου, είναι εκείνο το μέρος του δικαίου που σχετίζεται με τη στάση μας απέναντι στους θεούς. Άρα η Ιδέα της δικαιοσύνης φαίνεται να προηγείται ιεραρχικά της Ιδέας της οσιότητας.

Στην Πολιτεία ο Πλάτων, αφού διακρίνει τις τρεις τάξεις της ιδανικής πολιτείας και τα τρία μέρη της ανθρώπινης ψυχής, θα αποδώσει σε καθένα από αυτά μία βασική αρετή -τη σωφροσύνη, την ανδρεία και τη σοφία-, ενώ τη δικαιοσύνη θα τη θεωρήσει μια μορφή ισορροπίας ανάμεσα σ’ αυτές τις αρετές. Πριν περάσει ωστόσο στην εκπαίδευση των φυλάκων της ιδανικής πολιτείας ο

πλατωνικός Σωκράτης δηλώνει ότι η προσέγγιση του ήταν «ελλιπής» γιατί παρέβλεψε τη σχέση των βασικών αρετών με το αγαθό (504b). Η «*τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέα*» ορίζεται ως το «*μέγιστον μάθημα*», η υψηλότερη δυνατή γνώση, «*μεσω της οποίας η δικαιοσύνη και τα παρόμοια αποβαίνουν χρήσιμα και ωφέλιμα*» (505a). Αν ο μελλοντικός κυβερνήτης δεν διδαχθεί τη σχέση των αρετών με το Αγαθό η εκπαίδευσή του θα παραμείνει ημιτελής.

Στην απαίτηση των συνομιλητών του να προσδιορίσει τι είναι το Αγαθό, ο Σωκράτης θα αντισταθεί προτείνοντας μια έμμεση προσέγγιση μέσω τριών περίφημων παραβολών: της παραβολής του Ήλιου, της παραβολής της γραμμής και της παραβολής του Σπηλαίου. Με τον τρόπο αυτόν, ακόμη κι αν δεν οριστεί επακριβώς το Αγαθό, τουλάχιστον θα φανερωθεί, όπως λέει ο Σωκράτης, «*ο απότοκος [ἔκγονος] του αγαθού και πανομοιότυπος με εκείνο*» (506e). Ο Ήλιος, λοιπόν, που μέσω του φωτός είναι το αίτιο που κάνει τα αισθητά όντα ορατά, αλλά και τους δίνει ζωή, είναι ένας ἔκγονος του αγαθού, έχει στο σύμπαν των αισθητών ρόλο ανάλογο με το Αγαθό στο σύμπαν των νοητών. Χάρη στην Ιδέα του αγαθού η ψυχή συλλαμβάνει τα νοητά όντα και αποδίδει την αλήθεια τους, αλλά, επιπλέον, η Ιδέα του αγαθού είναι και ο λόγος ύπαρξης των άλλων Ιδεών.

«Ἔτσι λοιπόν συλλογίσου και για την ψυχή. Όταν σταθεί σε αυτό που πάνω του λάμπει η αλήθεια και το ον, το κατανοεί και το γνωρίζει, και δείχνει να λειτουργεί με νου... Εκείνο λοιπόν που παρέχει την αλήθεια σε όσα γνωρίζονται, και τη δύναμη της γνώσης σε όποιον γνωρίζει, πες ότι είναι η Ιδέα του αγαθού.

Είναι το αίτιο της γνώσης και της αλήθειας, και να τη σκέφτεσαι σαν κάτι που κατακτάται γνωστικά· και αν η γνώση και η αλήθεια είναι καλά πράγματα, να σκέφτεσαι την Ιδέα του αγαθού σαν κάτι διαφορετικό και ακόμη καλύτερο». Πολιτεία 508de

«Ἔτσι λοιπόν από το Αγαθό δεν προκύπτει μόνο η δυνατότητα γνώσης για όσα γνωρίζονται αλλά και και το ίδιο το είναι τους και η ίδια η ουσία τους από το Αγαθό προέρχεται. Το Αγαθό όμως δεν αποτελεί ουσία, αλλά τοποθετείται υπεράνω της ουσίας υπερέχοντας και ως προς την ιεραρχία και ως προς την δυναμική [οὐκ οὐσίας ὄντος τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλ' ἔτι ἐπέκεινα τῆς οὐσίας πρεσβεία τε καὶ δυνάμει ὑπερέχοντος]». Πολιτεία 509b

Στην παραβολή της τετμημένης γραμμής, η Ιδέα του αγαθού θα χαρακτηριστεί «*ἀρχὴ τοῦ παντός*», αρχή που υφίσταται ανεξάρτητα από τις δικές μας θεωρήσεις, αρχή «*ἀνυπόθετος*» (511bc), και θα αποτελέσει το τελευταίο σκαλοπάτι στη διαδικασία της γνώσης και την ιεραρχία του όντος. Και στην υποβλητική παραβολή του Σπηλαίου, το Αγαθό είναι αυτό που θα αποκαλυφθεί τελικά στους απελευθερωμένους δεσμώτες και θα τους τυφλώσει με τη λάμψη του. Η Ιδέα του αγαθού είναι επομένως κάτι περισσότερο από την ανώτερη ιεραρχικά Ιδέα. Ο Πλάτων δείχνει να της αποδίδει και τον ρόλο της αρχής, μιας αρχής που τοποθετείται υψηλότερα από τις Ιδέες και ευθύνεται κατά κάποιον τρόπο για την ύπαρξη τους.

Στους ύστερους διαλόγους του ο Πλάτων θα επεξεργαστεί τη μέθοδο της «*διαίρεσης*» και της «*συναγωγής*», δηλαδή τη συστηματική χαρτογράφηση των Ιδεών και τη μελέτη των μεταξύ τους σχέσεων. Αν και στους διαλόγους αυτούς δεν γίνεται μνεία της Ιδέας του αγαθού, μπορούμε να υποθέσουμε ότι ως γενικότερη Ιδέα συλλαμβάνεται και πάλι το Αγαθό.

Στις εκφράσεις «*ἀνυπόθετος ἀρχὴ τοῦ παντός*» και «*ἐπέκεινα τῆς οὐσίας*», στηρίχθηκε η πεποίθηση ότι το Αγαθό της Πολιτείας ταυτίζεται με το Ένα των λεγόμενων «*αγράφων δογμάτων*» του Πλάτωνα, της προφορικής δηλαδή διδασκαλίας του Πλάτωνα που απευθυνόταν μόνο στους μνημένους της Ακαδημίας. Άλλοι ερμηνευτές πάλι ταύτισαν το Αγαθό με τον πλατωνικό θεό. Όπως και να έχουν τα πράγματα, η τοποθέτηση του Αγαθού *ἐπέκεινα τῆς οὐσίας* δεν παύει να σημαίνει και κάτι πιο απλό: ότι, για τον Πλάτωνα, όλη η γνώση έχει ηθική θεμελίωση, ότι η ηθική προηγείται της γνωσιολογίας. Ο Πλάτων υιοθετεί το σωκρατικό πρόταγμα ότι η αρετή είναι γνώση· δέχεται όμως και την αντιστροφή του: η γνώση είναι αρετή. Γι' αυτό στην κορυφή της πυραμίδας των Ιδεών τοποθετείται η κατ' εξοχήν ηθική Ιδέα, η Ιδέα του αγαθού, η ίδια η Αρετή – στην ελληνική γλώσσα οι εκφράσεις «*τὸ ἀγαθόν*» και «*ἀρετή*» είναι ισοδύναμες.

Συγγραφέας: Βασίλης Κάλφας

Βιβλιογραφία

- Annas, J, *Εισαγωγή στη Πολιτεία του Πλάτωνα*. Αθήνα, 2006.
- Kraut, R. ed. *The Cambridge Companion to Plato*. Cambridge, 1992.
- Kraut, R. "Plato." Zalta, E.N ed. *Stanford Encyclopaedia of Philosophy* <http://plato.stanford.edu/entries/plato>. 2013.
- Pappas, N. *Routledge Philosophy Guidebook to Plato and the Republic*. London, 1995.
- Ross, W. D. *Plato's Theory of Ideas*. Oxford, 1953.
- White, N. P. *Ο Πλάτων για τη γνώση και την πραγματικότητα*. Αθήνα, 2011.

Πηγή: Η εγκυκλοπαίδεια του Πλάτωνα | Ευρύ κοινό / Λύκειο, nl.xtek.gr

Copyright © 2015 – 2017 Ιδρυμα Μείζονος Ελληνισμού

Φωτογραφία: Πλάτωνος Πολιτεία, χειρόγραφο στα λατινικά